

СУРОГАТНОТО МАЙЧИНСТВО – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО КЪМ ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Лидия Пенева¹

Резюме: Заместващото майчинство е съвременен социално-икономически феномен, който има нужда от законово регламентиране в Република България. Настоящата статия представя общоприетото схващане за него и диференцираните видове. С помощта на сравнителноправния метод е анализи-

ран законодателният подход към заместващото майчинство в държави от европейското правно семейство и извън него, а накрая в обобщен вид е представена и позицията към него в България.

Ключови думи: сурогатно майчинство, заместващо майчинство, сурогатност, договор за заместващо майчинство

I. Общи бележки

Сурогатното майчинство² е съвременен социално-икономически феномен, който има нужда от законово регламентиране в България. Тази фигура все по-често се интерпретира и в семейното, и в международното частно право. Различни са поводите за дебат на тази тема. Нерядко при дискусии относно легализирането на заместващото майчинство се подминава или остава на заден план неговата основна функция като алтернативен вариант за създаване на поколение. Вместо това се акцентира върху опасностите, които биха се породили след неговото законово разрешаване. Настоящата статия си поставя за задача да анализира понятието „заместващо майчинство“, да посочи неговите разновидности, да разкрие типичните му цели, да покаже подхода към него в чуждите правни уредби и не на последно място да обобщи съображенията в българското общество и правна наука. Във връзка със заявените задачи ще се проследят научни публикации по темата, състоянието и тенденциите на българското законодателство и нормативната уредба и съдебната практика на други държави.

¹ Докторант в департамент „Право“ на Нов български университет, ел. поща: lidia_l.peneva@abv.bg.

² Терминът произлиза от *surrogo* (лат.), което в превод означава „избирам на нечие място някой друг“. Сурогатното майчинство в различни изследвания може да се срещне още като *surrogate motherhood* и дори като майчинство чрез пълномощие – *mothering by proxy*. Войнов, В., Милев, А. (1971). *Латинско-български речник*. София: Наука и изкуство, с. 695. Достъпно: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Surrogate+Motherhood> [Посетено на 18.02.2021].

Въпросът за легализиране на заместващото майчинство е особено актуален и няма да бъде пресилено да се определи като предизвикателство, пред което е изправена не само правната наука, но обществото като цяло. Защото независимо от факта, че подставеното (сурогатното) майчинство е от големите постижения на медицината, то все още се възприема нееднозначно поради факта, че опира до решаване на различни социално-икономически, биологични, етични, правни, религиозни и други проблеми.

Може би това обуславя разнопосочните мнения и липсата на съответни правила в повечето държави. Същевременно според медицинско проучване 1/3 от случаите на безплодие се дължат на проблеми при жените, 1/3 на стерилитет при мъжете, а в останалите 1/3 от случаите причините за безплодие са комбинация от фактори³. Според данни на Световната здравна организация (СЗО) през 2003 г. броят на двойките с репродуктивни проблеми в България е бил повече от 270 000. Въпреки тези тревожни данни по света сурогатното майчинство не се възприема положително. У нас анкетите показват, че отношението на гражданите спрямо заместващото майчинство също е отрицателно⁴.

Алтернативният метод на сурогацията за преодоляване на стерилитета, който през последното десетилетие се превърна и в законодателен проблем на редица държави, всъщност не е никакво непознато явление. За пръв път то е формулирано през 1985 г. в Брюкселската декларация на Световната медицинска асоциация. Същата година във Великобритания е приет и първият в света закон, който урежда въпроси на сурогатното майчинство – Законът за споразуменията за сурогацията⁵.

След повече от тридесет години по-късно може категорично да се заяви, че в света липсва единомислие по този въпрос. От сравнителноправния анализ на нормативната уредба на различни държави се установява, че съответните законодателни решения „за“ или „против“ този вид майчинство обхващат всички възможни варианти. Във връзка с това се установява, че има държави, които са узаконили сурогатното майчинство, както е например в Русия, Великобритания, Индия, Гърция, Канада, Украйна и щата Калифорния^{6,7,8}. Има

³ Кръстев, К. (2015). Сурогатното майчинство – законодателство и проблеми. В: *Научни трудове на Института за държавата и правото*. Том 12. София: БАН, 143–152.

⁴ Груева, Т. (2016). За някои социални аспекти в дискусиата за сурогатното майчинство. В: *Сборник доклади от заключителна научна конференция по проект „Социално служение в съвременното общество“*. В. Търново: Либра Скорп, 112–113.

⁵ Surrogacy Arrangements Act 1985. *Legislation.gov.uk* [online]. Available from: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49/pdfs/ukpga_19850049_en.pdf [viewed 18.02.2021].

⁶ Human Fertilisation and Embryology Act 1990; Human Fertilisation and Embryology act 2008. *Legislation.gov.uk* [online]. Available from: <https://www.legislation.gov.uk/> [viewed 18.02.2021].

⁷ Савова, В. (2019). Сурогатното майчинство – актуални социални измерения и правни аспекти. *Предизвикателства за правото! Научно електронно издание* [онлайн]. Достъпно: <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/surogatnoto-maichinstvo-aktualni-pravni-aspekti/> [Посетено на 18.02.2021].

⁸ След влизането в сила на Закона за хуманното и ембриологичното хуманно отношение от 1990 г. Калифорния бързо стана известна като център за сурогатно майчинство. Отправната точка е случаят *Johnson v Calvert* [1993] 5 Cal. Четвърти 84, 851 P.2d 776, в който Върховният съд на Калифорния направи редица важни моменти, които проправиха пътя към сегашното положение на Калифорния: 1. Гестационната майка не може да се откаже от споразумението за сурогатно майчинство, при условие че споразумението е било справедливо и правилно постигнато; 2. Икономическата необходимост е реалност за много от жените, които стават сурогатни майки – но това не прави споразумението невалидно, то е просто отражение на реалността на ситуацията; 3. Сурогатното майчинство не превръща децата в стоки въпреки факта, че те действително са предмет на договор. В допълнение, някои юрисдикции (включително Калифорния) позволяват на бъдещите родители да подадат молба за родителска заповед, преди детето да се роди, с цел по-ефективна бъдеща защита. Available from: <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed87773>; *Johnson v. Calvert – Case Brief for Law Students | Case Brief for Law Students (casebriefs.com)* [viewed 18.02.2021].

обаче и такива държави като Ирландия, които запазват неутрална позиция, без да го отричат или да го регулират.

Немалко държави обаче не приемат възможността за използване на сурогатно майчинство и засега демонстрират нежелание за неговата легализация. За съжаление, към тази група спадат по-голяма част от страните членки в Европейския съюз.

1. Например в член 16/7 от Гражданския кодекс на Франция като недействително (нищожно) се определя всяко споразумение с трета страна, свързано със зачеване или бременност⁹. В съответствие с това най-висшият съд на Франция Cour de Cassation е постановил, че регистрацията на деца, родени чрез метода на сурогация в държава, която го позволява, противоречи на обществения ред. Във връзка с постановеното съдебно решение е бил надлежно сезиран и Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ). Той е постановил, че решението на Франция да не регистрира децата, родени чрез метода на сурогация на две френски двойки (семейство Mennesson и семейство Labassee), нарушава правата на децата, но не и правата на родителите. ЕСПЧ е отбелязал, че отказът на френските власти да признаят правоотношението между деца, родени в резултат на сурогация в чужбина, и двойките, които са се възползвали от метода, произтича от желанието да се обезкуражат френските граждани, като целта е да не се обръщат към чужбина, за да се ползват от забранената в страната репродуктивна техника. Изрично е посочено, че с отказа на френския съд се нарушава член 8 от Конвенцията за защита на правата на човека и конкретно, че се нарушава правото на личен и на семеен живот¹⁰. Междувременно в доклад на Специалния докладчик (Maud de Boer-Vuquicchio) от Съвета на ООН относно продажбата и сексуалното разпространение и експлоатация на деца, включително детска проституция, детска порнография и други материали за сексуално насилие над деца, се посочва, че едно дете не трябва да бъде наказвано или дискриминирано поради обстоятелствата на неговото раждане и правата на сурогатните деца трябва да бъдат защитени¹¹. От своя страна в практиката на Съда на Европейския съюз, за съжаление, не се приема като дискриминация (основаваща се на пола) отказ на работодател да предостави отпуск по майчинство на жена, която е поръчала да се осъществи заместващото майчинство¹². Гореизложеното е индикатор за множеството разнопосочни мнения, свързани с метода.

2. Освен във Франция, в Германия също е забранен методът за използване на заместващо майчинство. Смята се, че той нарушава член 1 от Конституцията за неприкосновеността на човешкото достойнство и според съдебната практика да се зачене човек въз основа на сключен договор, както и да се използва трета страна за постигане на такава цел, е недопустимо¹³.

3. Други европейски държави, където законът забранява сурогатното майчинство, са Испания и Италия¹⁴. Китай също е против използване на метода на заместващото майчинство. Съгласно „Административно правило“, издадено от Министерството на здравеопаз-

⁹ Code civil. Available from: <https://www.legifrance.gouv.fr> [viewed 18.02.2021].

¹⁰ Available from: https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-145179*%22%5D%7D [viewed 18.02.2021].

¹¹ A/HRC/37/60, Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material. *United Nations* [online]. Available from: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/37/60, 17 [viewed 18.02.2021].

¹² Решение от 18 март 2014 г., С. D. срещу S. T., C-167/12, EU:C:2014:169.

¹³ Basic Law for the Federal Republic of Germany, 23 May 1949. Last amended on 28 March 2019. *Deutscher Bundestag* [online]. Available from: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>, 15 [viewed 18.02.2021].

¹⁴ И в двете държави разпоредбите, забраняващи сурогацията, са предвидени в законите, регулиращи техниките за репродукция. Кръстев, Р., Митев, В. (2014). *Право и биоетика при асистираната репродукция в Европейския съюз*. София: Изток-Запад, с. 114.

ването през 2001 г., всички форми на заместващо майчинство, независимо от това дали са търговски или алтруистични, са обявени за нищожни и неприложими. Правилото забранява да се използват и всички форми на търговия с оплодени яйцеклетки и ембриони¹⁵. В Съединените щати няма федерален закон, който да урежда заместващото майчинство, но всеки щат прилага свои правила. Така в някои щати сурогацията е строго забранена, като например в щатите Ню Йорк, Индиана, Юта и др.¹⁶.

4. Немалко са и държавите, които не само че не допускат да се прилага заместващо майчинство, но дори го **криминализират** като допълнителна гаранция за спазване на забраната. Подобен законодателен подход е възприет в Словения. Съгласно текста на чл. 121, ал. 3 от НК на Словения наказателна отговорност носи всеки, който незаконно извършва процедурата по фертилизация с биомедицинска помощ за заместващо майчинство¹⁷.

И в щата Мичиган сурогатното майчинство се третира като престъпление, а за организирането на сключването на споразумение за такова деяние се предвижда наказание пет години лишаване от свобода и глоба в размер на 50 000 долара¹⁸. В щатите Кентъки, Арканзас, Вашингтон и окръг Колумбия сключването на договор за заместващото майчинство също е престъпление, за което се предвижда наказание лишаване от свобода и глоба¹⁹.

Известни са и други законодателни подходи, предвиждащи криминализиране на всяка дейност, насочена към рекламиране на заместващото майчинство като търговска дейност. Удачен пример за това е Нидерландия²⁰. В Наказателния кодекс на държавата, в чл. 151b, е предвидена наказателна отговорност за всяко лице, което при упражняване на професия или поведение умишлено води или улеснява преки или непреки преговори между заместваща майка или жена, която желае да бъде заместваща майка, и друго лице. Наказателна отговорност е предвидена и за всяко лице, което: а) публично предлага услуги за провеждане или улесняване на преговорите за сурогация; б) оповестява, че жената би искала да стане заместваща майка или е на разположение като такава, или че се търси жена, която би искала да стане заместваща майка²¹.

I. Понятие и видове заместващо майчинство

1. Понятие и условия за допустимост

Може да се обобщи, че специализираната литература възприема еднозначно понятието „сурогатно майчинство“. Става дума за метод, при който една жена действа като заместител или заместваща майка на друга жена, която или не може да произвежда годни за оплож-

¹⁵ Surrogacy: National Approaches and International Regulation. *Family Law Week* [online]. Available from: <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed87773> [viewed 18.02.2021].

¹⁶ Кръстев, Р., Митев, В. Цит. съч., с. 115.

¹⁷ Criminal Codes. *Legislationline* [online]. Available from: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [viewed 18.02.2021].

¹⁸ Surrogate Parentin Act (excerpt). Act 199 of 1988. *Michigan Legislature* [online]. Available from: [http://www.legislature.mi.gov/\(S\(pqfzw145yx2itr455cldwv45\)\)/mileg.aspx?page=getobject&objectname=mc1-722-859&query=on&highlight=surrogate](http://www.legislature.mi.gov/(S(pqfzw145yx2itr455cldwv45))/mileg.aspx?page=getobject&objectname=mc1-722-859&query=on&highlight=surrogate) [viewed 18.02.2021].

¹⁹ *Law Library – American Law and Legal Information* [online]. Available from: <http://law.jrank.org/pages/10643/Surrogate+Motherhood.html> [viewed 18.02.2021].

²⁰ Legal and Illegal Aspects of Surrogacy | Surrogate Mothers. *Government of Netherlands* [online]. Available from: <https://www.government.nl/topics/surrogate-mothers/surrogacy-legal-aspects> [viewed 18.02.2021].

²¹ Criminal Code. *EJTN* [online]. Available from: http://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenien/WetboekvanStrafrecht_ENG_PV.pdf [viewed 18.02.2021].

дане яйцеклетки²², или поради друг проблем от репродуктивна гледна точка няма възможност да създаде свое поколение²³. Заместващият родител се определя като лице, различно от действителния родител, и за което не възникват отговорности за отглеждане и възпитание на детето поради отказ от родителските права към него²⁴.

Трябва да се подчертае, че становището за сурогатната майка е идентично както в нашата специализирана литература, така и в чуждестранната²⁵. Това трябва да бъде омъжена или неомъжена жена, която е дала съгласие да бъде изкуствено осеменена, като е задължена да полага грижи за плода, като след раждането на здраво дете доброволно се откаже от права спрямо него и е длъжна да го предаде на биологичния баща²⁶.

В законодателствата на редица държави, които одобряват метода, се предвиждат и достатъчно много допълнителни критерии, на които трябва да отговаря жената – заместваща майка. Така например в Украйна тя трябва кумулативно да отговаря на следните изисквания: да бъде дееспособна, да е навършила осемнадесет години, да има свое живородено дете, да не страда от психически разстройства, да е в състояние (физическо и психическо) да износи дете, да е налице съгласие на нейния съпруг (ако има такъв), както и да са приложени необходимите документи за допускане на процедурата²⁷.

От страна за *поръчващите тази процедура* родители също са установени редица изисквания, които са различни в отделните държави. В Украйна например инструкции на Министерството на здравеопазването уточняват, че единствено двойка със сключен граждански брак може да ползва метода на заместващото майчинство. Освен брак се изисква да е налице поне едно от няколкото медицински основания: липса на матка при жената, деформация на матката или шийката на матката, което води до невъзможност за зачеване и износване на плода, или да са били направени повече от четири неуспешни опита за зачеване посредством асистирана репродукция^{28,29}.

2. Видове заместващо майчинство

В теорията делението на заместващото майчинство на видове се прави въз основа на два критерия³⁰. Първият се отнася до наличието или липсата на генетична връзка между детето и износващата майка. Съобразно тази връзка се обособяват два вида заместващо май-

²² Яйцеклетка – женска полова клетка. *Речник на българския език* [онлайн]. Достъпно: <https://rechnik.chitanka.info/w/%D1%8F%D0%B9%D1%86%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B0> [Посетено на 18.02.2021].

²³ Surrogate Motherhood. *The Free Dictionary* [online]. Available from: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Surrogate+Motherhood> [viewed 18.02.2021].

²⁴ Nolan, J., Connolly, M. J. (1983). *Black's, Law Dictionary 5th ed.* St. Paul, West Pub. Co.; Peritore, L. (Summer 1988). Special Issue on Surrogacy. *Family Law Quarterly*. Vol. 22, No. 2, 213–224.

²⁵ Съгласно дефиницията в закона от 1985 г. на Обединеното Кралство “Surrogacy Arrangements Act” сурогатна майка означава жена, която носи дете по силата на споразумение, което е подписано, преди тя да е оплодена и да е започнала да износва в бременност детето. Available from: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49/pdfs/ukpga_19850049_en.pdf [viewed 18.02.2021].

²⁶ Peritore, L. (Summer 1988). Op. cit.

²⁷ Кръстев, К. Цит. съч.

²⁸ Пак там.

²⁹ Ставру, С. (2011). Потенциални конфликти с наказателно-правно значение между заместващата майка и ползващите се съпрузи при заместващо майчинство. *Теза*, бр. 1, 96–97.

³⁰ Подробно за видовете заместващо майчинство: Marco, D. (1991). *Biotechnology and the Assault on Parenthood*. San Francisco, California: Ignatius press, 143–146.

чинство – *гестационно и традиционно*. Разликите между тях се заключават първо, в начина на зачеване, и второ, в особеностите на лицата, които даряват т.нар. гамети (полови клетки)³¹.

2.1 За първия вид – гестационната сурогация, е характерно, че липсва генетична връзка между детето и заместващата майка. Според теорията този тип заместващо майчинство трябва да се прилага при няколко медицински индикации:

1. При противопоказания за бременността, например сърдечна недостатъчност или бъбречна недостатъчност;

2. При недоразвита или липсваща матка (синдром на Rokitansky-Kuster-MRKH);

3. При отстранена матка (*hysterectomia*) и др.^{32,33}.

Гестационната сурогация се реализира чрез метода „инвитро“ оплождане, познат като метод за оплождане на яйцеклетки в лабораторни условия извън тялото на жената, или чрез метода „интра-овоцитно“ инжектиране на единични сперматозоиди (Intracytoplasmic sperm injection ICSI) – метод за инвитро оплождане чрез инжектиране на единични селектирани обработени сперматозоиди в яйцеклетки посредством микроманипулация на гамети^{34,35}. В случая най-често ембрионът е носител на генетичния код³⁶ на двамата си потенциални родители – майката и бащата, но е възможно детето да е било заченото от донорска яйцеклетка или донор на семенна течност, различна от тази на бащата на детето.

2.2 Вторият вид – т.нар. традиционна сурогация, се характеризира с наличие на генетична връзка между износващата майка и детето. Докато при предходната – гестационната сурогация, половите клетки могат да бъдат осигурени от потенциалните родители или могат да бъдат дарени³⁷, то при традиционна сурогация яйцеклетката се осигурява от самата износваща майка. Мъжката полова гамета, необходима за оплождането, може да бъде осигурена чрез донор на семенна течност или от действителния родител от мъжки пол. Тази мъжка полова гамета най-често се имплантира в износващата майка чрез процедура, наречена изкуствено осеменяване – *artificial insemination A.I.H.*

Видно от изложеното, общото за двата типа заместващо майчинство се състои във факта, че се осъществява донорство на полови клетки. Въпросът за донорството на полови клетки е отделен и самостоятелен, свързан с редица собствени проблеми. Един от тях е проблемът за донорството и дали е анонимно, или от известно лице; дали се заплаща на донора, или даряването е безвъзмездно; какви трябва да бъдат условията, на които следва да отговаря потенциалният донор, и др.

³¹ Гаметата е зряла мъжка или женска полова клетка (яйцеклетка или сперматозоид). Достъпно: <http://technik.info/%D0%B3%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0> [Посетено на 18.02.2021].

³² Европейска асоциация за репродукция и ембриология, ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy, Hum Reprod, 2005, 20(10): 2705-2707. Available from: ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy | Human Reproduction | Oxford Academic (oup.com) [viewed 18.02.2021].

³³ Синдром на Rokitansky-Kuster-Hausser. *Арбилис* [онлайн]. Достъпно: https://publishing.arbilis.com/wp-content/uploads/2013/09/NE_2009_5_6.pdf [Посетено на 18.02.2021].

³⁴ Наредба № 28 от 20 юни 2007 г. за дейности по асистирана репродукция, издадена от Министерството на здравеопазването, обн. ДВ, бр. 55 от 6 юли 2007 г., отм. ДВ, бр. 93 от 30 октомври 2020 г., ДР. т. 10–11.

³⁵ Савова, В. Цит. съч.

³⁶ Генетичният код е начин на записване на генетична информация чрез съответствие между триплетите в ДНК (или иРНК) и аминокиселините в полипептидната верига. Генова Г., Харизанова Н., Пешева М., Декова, Т., Конова-Кръстанова, О., Иванова, П., Китанова М. (2012). *Генетика – ръководство за упражнения*. София: Гера арт, с. 72.

³⁷ Кръстев, Р., Митев, В. Цит. съч., с. 35.

В контекста на изложеното често бива поставян и въпросът за търговията с полови клетки. Така най-често търсените донори на яйцеклетки и възможностите за търговия с тях са жени емигрантки, жени от определени малцинствени групи, както и студентки от Източна Европа, които оправдават това с различни социално-икономически причини³⁸.

Обикновено донорството на полови клетки има законодателна уредба, например в Република България съществуваше легална дефиниция за „жив донор“, както и подробно уточняване на правата, задълженията и условията за донорите.

Тук е мястото да бъде направена бележка, че към настоящия момент въпросите, свързани с търговията на полови клетки, донорството, заместващото майчинство и други от такова естество, остават неразрешени от българското законодателство поради отмяната на разписанията на Наредба № 28 от 20 юни 2007 г. за дейности по асистирана репродукция. Посоченият акт беше окончателно отменен с ДВ, бр. 93 от 30 октомври 2020 г., в резултат на решение № 4655 от 21 април 2020 г. по административно дело № 7771 от 2019 г. на Върховния административен съд, влязло в законна сила от 30.10.2020 г., поради допуснати съществени нарушения при приемането на акта, изразяващи се в неизпълнение на императивни правни норми, съдържащи се в нормативен акт от по-висока степен. Мотивите за това няма да бъдат подлагани на анализ и коментар в настоящата статия, тъй като не са свързани пряко с обхвата и целта на изследването.

Все пак с оглед поставената задача в следващото изложение ще бъдат цитирани разпоредби от отменената Наредба № 28 от 20 юни 2007 г. за дейности по асистирана репродукция. Няма да бъде погрешно да се каже, че разписанията са показателни за актуалното законодателно разрешение на проблеми от този род, тъй като действаха допреди броени месеци. Нещо повече, след отмяната на този акт дейностите по асистирана репродукция, които засягат важни обществени отношения, остават неразрешени от законодателството. Несъмнено това е предпоставка за поставянето в огромен риск на множество двойки с репродуктивни проблеми.

Така донорството в България беше само анонимно, безвъзмездно и се осъществяваше в здравни заведения. Донорите се картотекираха, а данните за тях бяха служебна тайна и се съхраняваха за срок от тридесет години³⁹.

В някои европейски държави липсва законодателна уредба относно донорството на семенна течност. Това са Малта, Полша, Люксембург и Ирландия. Това би създавало много затруднения, свързани с осъществяване на заместващото майчинство с международен елемент⁴⁰.

Заместващото майчинство с международен елемент е самостоятелен проблем. Тук попадат случаите, когато потенциалните родители поради забрана в своята държава осъществяват метода на заместващото майчинство в държава, която позволява. След като този метод бъде успешно използван, на роденото дете се издава акт за раждане от същата държава.

Във Великобритания в акта за раждане се изписва името на родилната майка, която, независимо дали се намира в генетична връзка с детето, се счита за негова законна майка. Ако всички изисквания са изпълнени, рождената майка дава писмено съгласие и предоста-

³⁸ Дикенс, Д. (2011). *Пазаруване на тела: превръщане на телесните части в печалба*. София: Алтера, с. 24.

³⁹ Наредба № 28 от 20 юни 2007 г. за дейности по асистирана репродукция. Издадена от Министерството на здравеопазването (обн., ДВ, бр. 55 от 6 юли 2007г., изм. ДВ, бр. 44 от 10 юни 2011 г., изм. ДВ, бр. 58 от 29 юли 2011 г., отм. ДВ, бр. 93 от 30 октомври 2020 г., глава трета. „Условия и ред за вземане на сперматозоиди и яйцеклетки“.

⁴⁰ ESHRE, (2008). Comparative Analysis of Medically Assisted Reproduction in the EU: Regulation and Technologies (SANCO/2008/C6/051). *European Commission* [online]. Available from: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/blood_tissues_organ/docs/study_eshre_en.pdf [viewed 18.02.2021].

вя пълни права върху детето на действителните родители⁴¹. Едва тогава може да бъде издаден акт за раждане, в който не фигурира заместващата майка. Не е изключено обаче на по-късен етап държавата по произход на родителите да откаже да регистрира и да издаде документи на роденото чрез метода дете по съображения за действаща забрана за този метод на нейната територия^{42,43}.

2.3 Вторият вид заместващо майчинство е свързан с икономическите взаимоотношения между износващата майка и потенциалните родители. Когато сурогатната майка получава възнаграждение, сурогацията се нарича „комерсиална“. А когато износващата майка не получава възнаграждение за бременността, сурогацията се обозначава като „алтруистична“⁴⁴. В някои изследвания е застъпено мнението, че комерсиалното заместващо майчинство е позволено в социално слаби държави, като този подход се обяснява преди всичко със социално-икономически причини⁴⁵.

3. Договор за заместващо майчинство

Трябва изрично да се отбележи, че независимо от неговия вид разглежданото майчинство юридически предварително се фиксира в споразумение (*surrogacy agreement*) между страните. Различните държави са утвърдили своеобразни правила за формата и клаузите на споразуменията за сурогация.

За първи път през 1970 г. адвокат Ноел Кийн (Noel Keane)⁴⁶ подготвя тристранен договор, който урежда подробно имуществените и неимуществени права и задължения между страните по договор за заместващо майчинство⁴⁷. Той поставя остро въпроса морална ли е сурогацията, както и дали трябва да бъде създадена законодателна рамка, която да регламентира тези отношения. Обикновено договорите за сурогация са многостранни и задължително се сключват в писмена форма. В Украйна договорът за заместващо майчинство се сключва задължително в писмена форма с нотариална заверка на подписите⁴⁸. В Израел пък, за да се допусне сурогация (алтруистична гестационна сурогация), е необходимо да бъде извършено одобрение на сурогатния договор от държавата. За целта е създаден комитет, който проверява дали са спазени изискванията за допускане на „подставеното“ майчинство, а именно страните да са израелски граждани, да изповядват една и съща религия, да са семейство и да предоставят медицински документ за невъзможността жената да зачене⁴⁹.

⁴¹ Available from: <https://www.simplycertificate.co.uk/blog/birth-certificates-how-it-works-with-surrogacy> [viewed 18.02.2021].

⁴² Случаят Мененсон.

⁴³ Такива хипотези са познати в Белгия и Нидерландия. Кръстев, Р., Митев, В. Цит. съч., 125–128;

⁴⁴ При алтруистичната сурогация действителните родители могат да заплащат само разходи, свързани с периода на бременността, като медицински прегледи, лекарства, храна и др. Това не трансформира алтруистичната сурогация в комерсиална.

⁴⁵ Груева, Т. Цит. съч., 112–113.

⁴⁶ Available from: https://www.washingtonpost.com/archive/local/1997/01/29/lawyer-noel-keane-58-dies/3f8c1bfb-0266-44dd-93b8-cdd63647d878/?utm_term=.7a2ac49b7114 [viewed 18.02.2021].

⁴⁷ Страните по него са сурогатната майка – Mary Beth Whitehead, жената, желаеща да осинови детето – Elisabeth Stern, и нейният съпруг – William Stern. Случаят е познат като съдебен прецедент. First Surrogacy Case – In re Baby M, 537 A.2d 1227, 109 N.J. 396 (N.J. 02/03/1988).

⁴⁸ Кръстев, К. Цит. съч., 143–152.

⁴⁹ Teman, E. (2016). Surrogacy in Israel: State-Controlled Surrogacy as a Mechanism of Symbolic Control. In: Sills, E. S. (ed.). *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinical Practice & Policy Issues*. Cam-

Може да се обобщи, че от съдържателна гледна точка в договорите за заместващо майчинство като цяло се посочва информация за сурогатната майка (нейната възраст, семейно положение, доброволното ѝ встъпване в това правоотношение, без да е бил упражнен спрямо нея натиск или насилие, и е със съгласието на нейния съпруг). Същевременно в договора сурогатната майка (трябва да) декларира, че в интерес на детето е то да бъде отглеждано от посочените в договора като „родители“ лица и се отказва от всякаква намеса в отглеждането му. Отново в съдържанието на споразуменията за сурогация се посочва, че сурогатната майка (двойка) незабавно след раждането се отказва от правата върху детето, тъй като това е в негов интерес. От друга страна, поръчващата майка писмено трябва да гарантира, че не е в състояние да забременее, да премине през период на бременност или е била уведомена от лекар, че бременността би била опасна за нейното здраве (или за здравето на всяко дете, което тя може да зачене). Договорите обикновено уреждат и всички евентуални и възможни усложнения, които могат да възникнат по време на бременността, както и финансовите взаимоотношения между страните⁵⁰. Не е изключено в съдържанието на договора да се включат въпроси относно доказателството за бащинство на биологичния баща и неговото семейно положение; въпроси, отнасящи се до здравето на детето и раждането и др.⁵¹. В споразумението може да се включат и клаузи за евентуална смърт или за сериозно инвалидизиране на действителните родители в периода на неговото действие⁵². Договорите за сурогатно майчинство са определяни като **търговски или алтруистични**. В търговската сурогация на заместителя се заплаща такса плюс всички разходи, направени по време на бременността. При алтруистична сурогация на заместителя се плаща само за направените разходи или изобщо не се плаща⁵³. Тук следва да се уточни, че разходите, свързани със здравето на заместващата майка и плода, които се поемат от поръчващите родители, не трансформират алтруистичната сурогация в комерсиална⁵⁴. В обобщение, независимо от вида заместващо майчинство роденото дете трябва да се предаде за отглеждане и възпитание от заместващата майка на неговите действителни родители. От момента на раждане на детето се прекъсват всички фактически и социални връзки между сурогатната майка и детето. Тя бива лишена от правна възможност да упражнява родителски права спрямо него. На практика се създава една *необорима презумпция* за пораждаване на майчинство за жената, която не е износила плода, и която е страна по договора за заместващо майчинство, сключен между нея и нейния съпруг, от една страна, и износващата майка, от друга.

bridge University Press. Available from: https://www.researchgate.net/publication/313794130_19_Teman_Elly_2016_Surrogacy_in_Israel_StateControlled_Surrogacy_as_a_Mechanism_of_Symbolic_Control_In_Sills_Eric_Scott_ed_Handbook_of_Gestational_Surrogacy_International_Clinical_Practice_Policy_Iss [viewed 18.02.2021].

⁵⁰ Available from: http://www.surromomsonline.com/articles/ts_contract.htm [viewed 18.02.2021].

⁵¹ Peritore, L. (Summer 1988). Op. cit., 214.

⁵² Available from: <https://adoptionart.org/assisted-reproduction/intended-parents/gestational-surrogacy/surrogacy-agreements-contract-terms/> [viewed 18.02.2021].

⁵³ Available from: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Surrogate+Motherhood> [viewed 18.02.2021].

⁵⁴ Ставру, С. (2011). Потенциални конфликти с наказателно-правно значение между заместващата майка..., с. 99.

III. ЗАМЕСТВАЩОТО МАЙЧИНСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Към настоящия момент няма да бъде пресилено да се каже, че в България липсва правна регламентация по въпроса за заместващото майчинство. Не може обаче и да се приеме, че у нас има ясна законодателна политика въобще по тази тема, предвид някои обстоятелства.

На първо място, трябва да се отбележи, че в националното ни законодателство съществуваше легална дефиниция на понятието „сурогатност“. В Допълнителните разпоредби на Наредба № 28 от 20 юни 2007 г., отм. ДВ, бр. 93 от 30 октомври 2020 г., за дейности по асистирана репродукция, издадена от Министерството на здравеопазването, и конкретно в т. 30 „сурогатност“, бе указано, че това е метод, при който една жена износва бременност вместо друга и след раждане на детето го преотстъпва на биологичните му родители.

На второ място, за разлика от повечето европейски държави в България не съществува изрична уредба за обявяване недействителност на евентуално споразумение за сурогатно майчинство. Няма и яснота как да се решава въпросът за издаване на български документи на деца, родени по този метод в страна, която го позволява⁵⁵.

Едва ли може да се оспори, че до 2011 г. заместващото майчинство в България бе тема табу. Тогава на първо четене бе гласуван законопроект за изменение и допълнение на Семейния кодекс⁵⁶. По този повод в общественото пространство се изрази множество противоречиви становища от авторитетни юристи и политици, както и от граждани, представители на обществени организации и др.

Самото заместващо майчинство, респективно евентуалните законодателни промени според проф. Ц. Цанкова, бе определено като „най-значимата реформа в семейното право с последици и значение за векове“⁵⁷. Макар да се определя като феномен на новото време, който не се разбира еднозначно, подходът спрямо сурогатията следва да бъде много внимателен⁵⁸. Това не е случайно, защото са различни и разнообразни факторите, които следва да бъдат отчетени, за да се даде зелена светлина на този алтернативен метод.

Във връзка със заместващото майчинство и неговата приложимост трябва да се отбележи, че има и други възможни методи на асистирана репродукция. Те обаче невинаги са подходящи и приложими за двойките, които желаят да създадат и отгледат деца. При подобна ситуация според действащата в момента правна уредбата семействата могат единствено да

⁵⁵ Така например държавите, които са очевидно рестриктивни, могат да бъдат принудени да либерализират своя подход при определени обстоятелства. В САЩ доктрината за „пълна вяра и кредит“ предвижда, че държавите ще признават решенията, взети в други щати на Съединените щати, когато отговарят на основните стандарти при вземането на решение. Това доведе и до признаване на споразумения за заместващо майчинство в държави, които съгласно собственото си законодателство забраняват такива договорености. Във Франция например Conseil d'Etat, най-висшият административен съд, наскоро предостави административно средство за признаване на чуждестранни споразумения за заместващо майчинство, като отмени решението на френското консулство в Индия да не издава документи за пътуване. Available from: <https://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed87773> [viewed 18.02.2021].

⁵⁶ Проект на Закон за изменение и допълнение на Семейния кодекс (154-01-84/29.07.2011). Във връзка с легализацията на сурогатното майчинство бяха внесени още четири законопроекта: ЗИД на Закона за здравето със сигнатура 154-01-88/29.07.2011.; ЗИД на Кодекса на труда със сигнатура 154-01-87/29.07.2011.; ЗИД на Кодекса за социално осигуряване със сигнатура 154-01-86/29.07.2011г.; ЗИД на Закона за гражданска регистрация със сигнатура 154-01-85/29.07.2011г.

⁵⁷ Цанкова, Ц. (2014). Три предложения *de lege ferenda* за изменение и допълнение на Семейния кодекс. В: *Семейните отношения в променящата се свят*. София: Сиби, с. 83.

⁵⁸ Ragone H. (1995), Surrogate Motherhood: Conception in the Heart. *Journal of Marriage and Family*. Vol. 57, No. 2, 530.

осиновят дете. Способът на заместващото майчинство предлага и друга нова и съвременна възможност да се създава поколение.

1. Отрицателните становища

Когато в общественото пространство се игнорира основната цел на заместващото майчинство, да способства за появата на деца в семействата, се стига до изразяване на множество и различни отрицателни мнения. Част от тях са изложени в становището от 16.01.2012 г. на граждански организации във връзка с предстоящото второ четене на законопроекта за легализиране на заместващото (сурогатно) майчинство⁵⁹. Първото отрицание се свежда до твърдението, че легализацията на сурогатното майчинство би довела до жестока физическа експлоатация на жените и до нарушаване на техните права, особено в социално слабите групи на обществото⁶⁰. Едно изследване от 2006 г. за финансовите резултатите от използване метода “making babies” в Съединените американски щати показва, че печалбата от него е над 3 милиарда долара годишно⁶¹.

Второто отрицание акцентира върху риска заместващото майчинство да се превърне в своеобразна професия и способ за печелене на пари, като много жени биха отдавали под наем утробата и телата си с цел получаване на имотна облага⁶². В специализираната литература като пример за „професията“ сурогатна майка се посочва Украйна, където има легален термин за такива жени – „сурма“. В Русия, където е прието комерсиалното сурогатно майчинство, законово е определена цената на „заместващото майчинство“ и дори цената на детето. По този начин майката и детето се класифицират като стоки за продажба⁶³. В частност цената на дете, износено от заместваща майка, се равнява на цената на апартамент в Москва или Петербург⁶⁴. В Индия положението е същото и нерядко голямата бедност е основният аргумент за отричане на алтернативния метод⁶⁵.

В подкрепа на отрицателните мнения се сочи и разпоредбата на член 7 от Статута на Международния наказателен съд, според която робство, насилствена проституция и принудителна бременност са включени сред престъпленията срещу човечеството⁶⁶. Част от отрицателните мнения се основават и на християнските ценности, за които е неприемливо човешкият живот да съществува извън християнския брак⁶⁷. Методите на асистирана ре-

⁵⁹ Становище относно законопроекта за сурогатното майчинство. Асоциация „Общество и ценности“ [онлайн]. Достъпно: <http://www.sva.bg/105710911088108610751072109010851086-1084107210811095108010851089109010741086/4> [Посетено на 18.02.2021].

⁶⁰ В Брюкселската декларация на Световната медицинска асоциация (1985 г.) сурогатното майчинство е осъдено като начин за експлоатация на жените.

⁶¹ Hansen, M. (2011). As Surrogacy Becomes More Popular, Legal Problems Proliferate. *The American Bar Association Journal* [online]. Available from: http://www.abajournal.com/magazine/article/as_surrogacy_becomes_more_popular_legal_problems_proliferate [viewed 18.02.2021].

⁶² Върховният съд на Франция с решението, с което е забранил сурогатното майчинство, е постановил, че човешкото тяло и майчината утроба не могат да бъдат предмет на частноправни сделки.

⁶³ Груева, Т. Цит. съч., 107–108.

⁶⁴ Пак там.

⁶⁵ В подкрепа на твърдението, че сурогацията би се превърнала в професия, е и фактът, че в Русия вече съществува професия „сурмама“ – сурогатна майка. Вж. Становище относно законопроекта за сурогатното майчинство...

⁶⁶ Surrogate Motherhood: A Violation of Human Rights. *European Institute of Bioethics* [online]. Available from: <https://www.ieb-eib.org/en/pdf/surrogacy-motherhood-icjl.pdf>, 13 [viewed 18.02.2021].

⁶⁷ Груева, Т. Цит. съч., 105–106.

продукция (с изключение на хомологично оплождане в рамките на семейството и без замразяване на яйцеклетки) и сурогатното майчинство са неприемливи от гледна точка на православно разбиране за произхода, смисъла и ценността на човешкия живот и остават чужди на християнския брак и семейство⁶⁸.

2. Положителните страни

Въпреки отрицателните мнения, които преобладаваха при обсъждането на законопроекта от 2011 г., трябва да се отбележи, че той се отличава с много преимущества и достатъчно указания и изисквания, които да елиминират повечето възможности за евентуални злоупотреби.

На първо място, беше предвидено, че заместващото майчинство ще бъде допустимо само за двойка лица, които имат качеството „съпрузи“, т.е. между тях трябва да има валиден граждански брак. По този начин се гарантираше сериозността на отношенията между лицата, които желаят да ползват метода, чрез който се обезпечават и необходимата семейна среда за развитие на детето.

На второ място, в проектозакона изрично бе указано, че сурогатството се основа на дарствено намерение – *animus donandi*. То категорично беше определено като безвъзмезден акт. Субективната нагласа на износващата майка трябва да се изразява в желание да помогне на семейството с репродуктивни проблеми⁶⁹.

На трето място, износваща майка трябваше да бъде само лице от женски пол, което да се намира в родствена връзка със семейството или да има към него силна емоционална връзка^{70,71}.

Междувременно към проектозакона бяха направени и много предложения, включително и с цел предотвратяване на всякакъв вид порочни практики. Във връзка с това се предлагаше да се създаде регистър за вписване на жените, които желаят да бъдат заместващи майки⁷². Европейската асоциация за репродукция и ембриология (ESHRE) също е разгледала етичните проблеми на заместващото майчинство и е направила препоръки за тяхното преодоляване. Например за предотвратяване на „професията“ заместваща майка и други злоупотреби се предлага да се позволят най-много две бременности, а също и да се определи минимална и максимална възраст за износващата майка^{73,74}.

⁶⁸ Пак там.

⁶⁹ Репродуктивен проблем (безплодие), основание за заместващо майчинство, е свързан единствено с жената, репродуктивен проблем при мъжа не е основание за допускане на метода.

⁷⁰ Ставру, С. (2011). 12 конкретни предложения във връзка със заместващото майчинство. *Предизвикателството! Научно електронно издание* [онлайн]. Достъпно: <https://www.challengingthelaw.com/semeyno-inasledstveno-pravo/zamestvashto-maichinstvo-predlojenia/> [Посетено на 18.02.2021].

⁷¹ Интрафамилното заместващо майчинство е приемлив подход от етична гледна точка, макар някои страни да приемат, че то е форма на кръвосмешение. Основно преимущество на интрафамилното сурогатство е препятстването на възможността заместващата майка да откаже да предаде детето. Европейската асоциация за репродукция и ембриология е направила своите препоръки, свързани с интрафамилното сурогатство. ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy, Hum Reprod, 2005, Available from: ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy | Human Reproduction | Oxford Academic (oup.com) [viewed 18.02.2021].

⁷² Ibid.

⁷³ ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy, Hum Reprod, 2005, 20(10): 2705-2707. Available from: ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy | Human Reproduction | Oxford Academic (oup.com) [viewed 18.02.2021].

⁷⁴ ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: Surrogacy. *ResearchGate* [online]. Available from: <https://www.re->

В българския законопроект от 2011 г. беше указано, че плодът следва да бъде заченат чрез асистирана репродукция с генетичен материал на двамата съпрузи или със сперматозоид на ползващия се от заместващо майчинство съпруг и донорска яйцеклетка. По този начин се разрешаваше само алтруистичното гестационно заместващо майчинство.

3. Отражение в българското законодателство

Както се спомена, българското законодателство засега не регламентира заместващото майчинство, като по същество го забранява. Забраната се извежда преди всичко от систематичното тълкуване на чл. 31, ал. 1 от Семейния кодекс, който изрично посочва, че произходът от майката се определя от раждането. Това важи и когато детето е заченато с генетичен материал от друга жена, което на практика напълно изключва възможността жена да бъде сурогатна майка. На следващо място раздел IV Медицински дейности и биологично-лабораторни методи, прилагани при асистирана репродукция, от Наредба № 28 от 20 юни 2007 г., отм. ДВ, бр. 93 от 30 октомври 2020 г., за дейности по асистирана репродукция, издадена от Министерството на здравеопазването, предвиждаше в т. 3, че при осъществяване на асистирана репродукция не се разрешава: „т. 3.14. постигането на сурогатни бременности“.

Същевременно в някои изследвания се срещат твърдения, че сурогатното майчинство у нас е криминализирано в разпоредбите на чл. 182а, чл. 182б и чл. 159а, ал. 3 НК⁷⁵. В изброените състави са криминализирани деяния, свързани с посредничество към осиновяване (чл. 182а, ал. 3 НК), продажба на дете (чл. 182б НК) и трафик на хора с цел отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност (чл. 159а, ал. 1 НК). Целта на посочените състави е да се създаде ефективна защита на обществените отношения, свързани с нормалното развитие на семейството, израстването на децата в семейна среда, както и на основните права на човека, свързани с различни аспекти от неприкосновеността и свободата на неговата личност (в контекста на чл. 159а НК)⁷⁶. Следва да се посочи, че твърдението за съществуваща наказателноправна уредба по въпроса със заместващото майчинство не може да се сподели поради няколко съображения.

На първо място, алтруистичното заместващо майчинство се различава от продажбата на дете (чл. 182б НК)⁷⁷. Индикатор за това е безвъзмездният характер на сурогацията. Тя е насочена към намерението на една жена да износи бременност и да роди дете с намерение да помогне на друга жена (страдаща от безплодие) или семейство, намиращо се в необратима невъзможност да създаде поколение. Напротив, при т.нар. потребителско майчинство⁷⁸ детето бива заченато и родено не заради самото дете, а заради жената, която го е „поръчала“ и „платила“⁷⁹. Ето защо, за да се ограничи тази тенденция, често се приема, че заместваща майка трябва да бъде роднина или много близка на семейството жена. Въпреки това обаче може да се приеме, че другият вид сурогация (комерсиалната), която се практикува в момента в някои страни, представлява узаконена продажба на деца. Според доклад на ООН, ако сурогатна майка или трета страна получи възнаграждение за „прехвърляне-

searchgate.net/publication/7763799_ESHRE_Task_force_on_ethics_and_law_10_Surrogacy [viewed 18.02.2021].

⁷⁵ Кръстев, К. Цит. съч., 143–152.

⁷⁶ Пушкарлова, И. (2009). Значението на квалифициращите признаци по чл. 159а, ал. 2 за определяне на понятието за трафик на хора в българското законодателство. *Съвременна право*, бр. 1, с. 9.

⁷⁷ Аналогична е постановката му и в чуждестранната правна уредба. Например НК на Естония. Available from: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [viewed 18.02.2021].

⁷⁸ Ставру, С. Потенциални конфликти с наказателно-правно значение между заместващата майка..., с. 98.

⁷⁹ Пак там.

то“ на детето, настъпва продажба, както е дефинирано в международното законодателство за правата на човека⁸⁰.

На второ място, правно-техническото формулиране на чл. 182а, ал. 3, пр. второ НК създава усещане за криминализация на посредничеството към сурогатно майчинство. При действието на забраната за сурогация обаче, както и от създадените гаранции за нейното извършване, тълкуването на посочения престъпен състав следва да бъде силно ограничено. *De lege lata* разпоредбата на чл. 182а, ал. 3, пр. второ НК следва да се тълкува в смисъл, че в резултат на посредничество лице от женски пол се съгласява да износи в утробата си брачно или извънбрачно дете, преди или след факта на зачеването с намерение да го предаде за осиновяване. Следователно посредникът користоно свързва двете страни (семейство или лице, желаещо да осинови дете, и жена, приемаща да го износи в утробата си), които да се договорят, че бъдещото или заченото вече дете ще се износи от желаещата жена и тя е съгласна, като го роди, да го предостави на насрещната страна за осиновяване. Тук е необходимо следното уточнение. От тълкуването на текста става ясно, че самото оплождане на жената, съгласила се да износи в утробата си дете, може да се извърши от съпруга ѝ (ако има такъв) или от желаещия да осинови детето дори при условията на асистирана репродукция (чрез донорски сперматозоид). В първия случай жената ще роди дете, което ще предаде за осиновяване. Във втория случай роденото дете впоследствие ще бъде припознато от донора на генетичния материал, а съпругата на донора ще го осинови със съгласието на родилата детето жена по реда, предвиден в чл. 103 СК. Напротив, при заместващото майчинство ползващите се съпрузи възлагат с договор на друга жена да износи бременност и да роди дете чрез асистирана репродукция.

Основна разлика между двете може да бъде намерена и в мотивацията на родителката. Основен мотив при сурогатното майчинство е да бъде помогнато на семейство или жена, която е безплодна, да създаде поколение. Целта на жената, износваща детето в състава на чл. 182а, ал. 3, пр. 2 НК, е насочена към предаването му за осиновяване⁸¹. Нещо повече, осиновяването има за цел да се намери дом за дете в нужда и да се предостави в семейна среда. Така осиновяването съдържа елемент на закрила на детето, който липсва при заместващото майчинство. Сурогацията сама по себе си няма за цел намирането на дом на дете в нужда, а да помогне на лица в брак да имат дете. Съществуващите и практически разлики между сурогатното майчинство и осиновяването, като например времето, в което трябва да се даде съгласие, вписването в определен регистър на осиновителите, респективно на осиновения, и нивото на контакт между страните, дават основание да се приеме, че съставът на чл. 182а, ал. 3 НК не е насочен към противодействие срещу сурогатното майчинство.

⁸⁰ Available from: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/37/60, 12 [viewed 18.02.2021].

⁸¹ Съществуват очевидни прилики между заместващо майчинство и международното осиновяване. И двете се възприемат като своеобразни способи за задоволяване на човешката потребност и желание на даден субект да стане родител, да създаде поколение и пълноценно семейство. От друга страна, и двете могат да станат предмет на злоупотреба. Понастоящем не съществува международен консенсус относно това дали сурогатното майчинство изобщо трябва да бъде разрешено, за разлика от осиновяването, което е позволено в повечето държави. През 2015 г. Съветът по общи въпроси и политика на Хагската конференция решава да свика експертна група, за да проучи осъществимостта на напредъка в тази област. През март 2019 г. беше одобрено продължаването на работата в съответствие с последния доклад на експертната група и се отбеляза, че повечето експерти препоръчват бъдещата работа да се съсредоточи върху развитието на: 1. общ инструмент на международното частно право относно признаването на чуждестранни съдебни решения, относно законния произход на дете; и 2. самостоятелно признаване на чуждестранни съдебни решения относно законния произход, произтичащ от международно споразумение за сурогация. Available from: <https://www.hcch.net/en/projects/legislative-projects/parentage-surrogacy> [viewed 18.02.2021].

IV. Заключение

В обобщение и заключение на изложеното може да се каже, че заместващото майчинство е въпрос, който винаги е пораждал и ще продължи да поражда противоречиви мнения. Въпреки това е нужно то да не бъде пренебрегвано или категорично отричано, тъй като представлява добра възможност за преодоляване на проблема с безплодието, един от най-болните и сложни медико-социални проблеми в съвременното общество.

Въпреки това спрямо него е необходимо да се подхожда много внимателно, защото не само непрецизната законодателна политика, но и липсата на такава води до дисбаланс и уязвимост на децата и сурогатните майки към различни форми на експлоатация. Преди отмяната на Наредба № 28 от 20 юни 2007 г. за дейности по асистирана репродукция, с ДВ, бр. 93 от 30 октомври 2020 г., макар и оскъдна, съществуваше уредба на сурогатното майчинство в законодателството на Република България, която по същество го забраняваше. Към настоящия момент отсъствието на законодателна регулация по тези въпроси, от една страна, противоречи на Директива 2004/23/ЕО и Директива 2006/86/ЕО⁸² и дава основание за злоупотреби в тази сфера, но от друга страна, това може да бъде възможност за преосмисляне на държавната политика в тази област и дори да се въведе разрешителен режим на алтруистичната сурогация. След това добре би било *de lege ferenda* да се помисли върху възможността за създаване и на необходимата наказателноправна защита, свързана с въпросите на злоупотребата със заместващото майчинство.

Посвещавам на Маруся Маркова

⁸² Достъпно: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32006L0086> [Посетено на 18.02.2021].

Цитирана литература

- Войнов, В., Милев, А. (1971). *Латинско-български речник*. София: Наука и изкуство.
- Генова Г., Харизанова Н., Пешева М., Декова, Т., Конова-Кръстанова, О., Иванова, П., Китанова М. (2012). *Генетика – ръководство за упражнения*. София: Гера арт.
- Груева, Т. (2016). За някои социални аспекти в дискусиата за сурогатното майчинство. В: *Сборник доклади от заключителна научна конференция по проект „Социално служение в съвременното общество“*. В. Търново: Либра Скорп, 105–106.
- Дикенс, Д. (2011). *Пазаруване на тела: превръщане на телесните части в печалба*. София: Алтера.
- Кръстев, К. (2015). Сурогатното майчинство – законодателство и проблеми. В: *Научни трудове на Института за държавата и правото*. Том 12. София: БАН, 143–152.
- Кръстев, Р., Митев, В. (2014). *Право и биоетика при асистираната репродукция в Европейския съюз*. София: Изток-Запад.
- Пушкарлова, И. (2009). Значението на квалифициращите признаци по чл. 159а, ал. 2 за определяне на понятието за трафик на хора в българското законодателство. *Съвременно право*, бр. 1.
- Решение от 18 март 2014 г., С. D. срещу S. T., C-167/12, EU:C:2014:169.
- Савова, В. (2019). Сурогатното майчинство – актуални социални измерения и правни аспекти. *Предизвикателства за правото! Научно електронно издание*. [онлайн] Достъпно: <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/surogatnoto-maichinstvo-aktualni-pravni-aspekti/> [Посетено на 18.02.2021].
- Ставру, С. (2011). 12 конкретни предложения във връзка със заместващото майчинство. *Предизвикателства за правото! Научно електронно издание*. [онлайн] Достъпно: <https://www.challengingthelaw.com/semcino-i-nasledstveno-pravo/zamestvashto-maichinstvo-predlojenia/> [Посетено на 18.02.2021].
- Ставру, С. (2011). Потенциални конфликти с наказателно-правно значение между заместващата майка и ползващите се съпрузи при заместващо майчинство. *Теза*, бр. 1.
- Цанкова, Ц. (2014). Три предложения *de lege ferenda* за изменение и допълнение на Семейния кодекс. В: *Семейните отношения в променящия се свят*. София: Сиби.
- A/HRC/37/60. Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other child sexual abuse material. Available from: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/37/60, 17. [viewed 18.02.2021].
- First Surrogacy Case – In re Baby M, 537 A.2d 1227, 109 N.J. 396 (N.J. 02/03/1988).
- Hansen, M. (2011). As Surrogacy Becomes More Popular, Legal Problems Proliferate. *The American Bar Association Journal*. Available from: http://www.abajournal.com/magazine/article/as_surrogacy_becomes_more_popular_legal_problems_proliferate [viewed 18.02.2021].
- Johnson v Calvert [1993] 5 Cal. 84, 851 P.2d 776. Available from: Johnson v. Calvert – Case Brief for Law Students | Case Brief for Law Students (casebriefs.com) [viewed 18.02.2021].
- Marco, D. (1991). *Biotechnology and the Assault on Parenthood*. San Francisco, California: Ignatius Press.
- Mennesson v. France, ECtHR 26.06.2014. Available from: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-145179*%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-145179*%22]}) [viewed 18.02.2021].
- Nolan, J., Connolly, M. J. (1983). *Black's, Law Dictionary 5th ed*. St. Paul, West Pub. Co.
- Peritore, L. (Summer 1988). Special Issue on Surrogacy. *Family Law Quarterly*. Vol. 22, No. 2.
- Ragone H. (1995). Surrogate Motherhood: Conception in the Heart. *Journal of Marriage and Family*. Vol. 57, No. 2.

Temam, E. (2016). Surrogacy in Israel: State-Controlled Surrogacy as a Mechanism of Symbolic Control. In: Sills, Eric Scott (ed.). *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinical Practice & Policy Issues*. Cambridge University Press.

The Washington Post. Available from: https://www.washingtonpost.com/archive/local/1997/01/29/lawyer-noel-keane-58-dies/3f8c1bfb-0266-44dd-93b8-cdd63647d878/?utm_term=.7a2ac49b7114 [viewed 18.02.2021].

SURROGACY – CHALLENGE TO THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Lidiya Peneva⁸³

Abstract: Surrogate motherhood is a modern socio-economic phenomenon that needs legal regulation in the Republic of Bulgaria. This article presents the generally accepted view of it and the differentiated types of surrogacy. With the comparative

method, the legislative approach to it was analysed in the countries of the European legal family and beyond. Finally, is presented position in the Republic of Bulgaria.

Keywords: Surrogate Motherhood, Surrogacy, Surrogacy Contract

⁸³ PhD student in the Law Department of New Bulgarian University, e-mail: lidia_1.peneva@abv.bg.